

Balternas frihet

Svenskarnas kunskaper om Balticum är inte stora trots att länderna ligger så nära. En rad svenska partiledare och andra framträdande politiker har dock under senare år stött baltiska frihetskrav.

På moderat initiativ antog ett enhälligt Europaråd i januari 1987 en resolution till stöd för mänskliga och nationella rättigheter i Balticum. Under riksdagens utrikesdebatt var emellertid allt tillbaka vid den gamla ordningen. Balticum nämndes endast av en enda talare — medan resten av debatten gällde betydligt mera avlägsna länder.

I häfte 4-5/88 var den första av Kungs Balticum-artiklar införd.

Författaren Andres Küng är medlem av folkpartiets partistyrrelse.

”Tyvärr mötas esternas varma känslor av oss med ganska stor likgiltighet. Häri har dock gudskelov en ändring inträtt mot vad som var fallet de första åren efter omvälvningen, då svensk försiktighet gick ända till haraktighet i fråga om alla de baltiska länderna. Nu synes emellertid det nya läget vid Östersjön ha klarnat för våra skumma blickar och åtgärder vidtagas för ett stimulerande av förbindelserna även från vår sida.”

Så skrev Svenska Dagbladet den 25 juli 1923 och fortsatte: ”Men man måste raska på, om man vill återvinna vad som försumrats genom föregående missgrepp”. Uppmaningen är lika befogad i dag, efter årtionden av skuld-känslor över baltutlämningen och skamkänslor över det snabba erkännandet av ockupationen. Och framför allt, efter åratal av utebliven skolundervisning om våra baltiska grannländer samt bristande rapportering i tidningar, radio och TV.

Okända grannländer

När jag började föreläsa om Balticum i svenska skolor, föreningar och församlingar, frågade jag ofta vad huvudstaden i vårt grannland Litauen heter. Jag har nämnt detta förr, men det tål kanske att upprepas. Det tog tio år innan någon elev — eller deras lärare i ämnen som historia, geografi och samhällskunskap — svarade rätt på frågan. Numera brukar åtminstone någon elev — och ibland to m en och annan lärare — kunna svaret. VILNIUS!

Fortfarande är dock kunskaperna om Balticum skrämmande små på sina håll. Som när Författarförbundet rapporterade att man planerade en delegationsresa

till Litauen, när man i själva verket blivit inbjuden till Lettland. Vad skulle man sagt om det lettiska författarförbundets ordförande, poeten Janis Peters, blandat ihop Sverige och Schweiz och besökt Bern i stället för Stockholm?

Jag minns också den estnische schackvärldsmästaren Paul Keres, som en gång blev så upprörd när han kom hit och av en svensk journalist kallades för "ryss". Keres kunde inte fatta varför han skulle blivit ryss för att Röda armén ockuperat hans hemland. "Blir jag kines, om kineserna ockuperar oss nästa gång?" frågade han ironiskt.

Keres ord kan vara en nyttig påminnelse i år när en rad baltiska idrottsmän i vinter-OS i Calgary tvingades uppträda för den sovjetiska ockupationsmakten – precis som andra balter kommer att tvingas göra det under sommar-OS i Söul. Det kan inte svenska journalister rå för. Men kunde signaturen Berry i Karlskoga Tidning sätta rubriken "Dubbelseger för det lilla Lettland i spjut!" när Janis Lusis och Janis Donins överraskande vann dubbelt vid EM i friidrott för några år sedan, då kan också sportjournalister vid större tidningar, radio och TV lära sig att skilja mellan ryssar och balter. Det minsta man kan begära är att man rättar sig när man t ex får påpekat att den första guldmedaljören vid Calgary-OS, skidåkerskan Vida Venciene, alls inte var ryska utan litauiska.

Visst har det funnits och finns fortfarande en del svenska journalister som skött sig alldeles utmärkt också när det gällt Baltikum. Ta Knuth Hansson i Lysekils-Posten som var eller varannan vecka skrev om frihetskampen i Baltikum, en del Moskva-korrespondenter genom åren och tillfälliga besökare som författaren

Per-Olov Enqvist. Han hade tidigare skrivit en litterärt lysande men sakligt vilseledande roman om baltutlämningen, men under sitt återbesök i Lettland häromåret fattade han verkligen vad som hänt och händer i Baltikum och skrev en lysande artikelserie i Expressen.

Dubbla måttstockar

Även om enstaka journalister har skrivit enstaka alldeles utmärkta artiklar så saknas den systematiska nyhetsbevakningen. Jämför t ex bevakningen av den israeliska ockupationsmaktens behandling av palestinierna och den sovjetiska ockupationsmaktens behandling av balter.

Var eller varannan dag har vi under senaste året kunnat följa den israeliska ockupationspolitikens övergrepp i skakande artiklar, radio- och TV-inslag. Vi upprörs när palestinska demonstranter utvisas och riksdagen ordnar t o m en specialdebatt. Men när den sovjetiska ockupationsmakten i våra närmaste grannländer fängslar eller utvisar fredsälskande och frihetstörstande balter då blir det knäpptyst. Inga TV-bilder, inga eko-inslag, ingen specialdebatt i den svenska riksdagen.

Jag menar inte att den relativa tystnaden om Baltikum i första rummet varit svenska journalisters fel. Skulden har framför allt legat hos den sovjetiska censuren. Men med den nya, begränsade öppenhet som rått under senare år finns inte längre något skäl för svenska tidningar eller radio-TV att tåga om Baltikum.

Ändå fanns inte en enda svensk journalist på plats t ex i Tallinn på 70-årsdagen av den estniska självständighetsförklaringen. Den nyhetsvärderingen är för

mig obegriplig. Det innebär i mitt tycke att man sviker svenska folkets rätt att få veta vad som händer också i våra närmaste grannländer.

Tänk om svensk TV varit på plats i den estniska huvudstaden. Och om svenska folket i sina TV-fåtöljer fått se tusentals och åter tusentals ester stilla och värdigt sjunga sin förbjudna nationalsång och skandera "Estland fritt, Estland fritt". Tror ni inte att det hade skakat om oss mer än de blodigaste bilder från fjärran

Den svenska socialdemokratin har hamnat i en rävsax i den baltiska frågan.

konflikthårdar där västerländska TV-team får filma fritt? Hade den svenska regeringen kunnat fortsätta att tiga om supermaktstörtrycket i vårt närområde, om massmedierna visat närbilder också av baltisk frihetskamp.

Svenska partiledare

En rad svenska partiledare och andra framträdande politiker har under senare år stött baltiska frihetskav. Bland dem som hållit högtidstalet under det årliga firandet av den estniska självständighetsdagen i Stockholm kan nämnas moderater som Gösta Bohman, Britt Mogård, Ulf Adelsohn och Carl Bildt, folkpartister som Per Ahlmark, Ola Ullsten och Bengt Westerberg, centerpartister som Thorbjörn Fälldin och Karin Andersson och socialdemokraten Olof Palme.

Dåvarande oppositionsledaren Olof Palme höll högtidstalet under det sedvanliga firandet av Estlands självständighets-

dag i Stockholms konserthus i februari 1980. Hans egen mor kom från Baltikum, där han tillbringade en rad barndoms-somrar. Vid mitten av sjuttio-talet utsågs han, liksom jag själv, till hedersledamot av den demokratiska motståndsrörelsen av Baltikum.

Olof Palme påminde först om hur Estland berövats sitt nationella självbestämmande, sedan sovjettrupper marscherat in och 30 000 estländare flytt till Sverige. "Men", konstaterade Palme, "kampen måste gå vidare, kampen för demokrati och frihet, för social rättvisa och solidaritet, för nationellt oberoende, för fred och försoning".

Samma sommar hölls den estniska världsfestivalen ESTO 80 i Stockholm. Överallt i den svenska huvudstaden vajade världens vackraste flagga, den blå-svart-vita estniska självständighetsflaggan. Tidningar, radio och TV fylldes med material om Estland och esterna i Sverige. 20 000 ester från olika världsdelar hälsades av fyra ministrar från den dåvarande borgerliga regeringen.

För många ester från fjärran länder och världsdelar var det en oförglömlig upplevelse att höra en minister i det neutrala Sverige — dåvarande kulturministern och utrikesministern Jan-Erik Wikström — på estniska utbringa leven för ESTO 80, Estland och esterna.

Sådant är kanske svårt att fatta för det enda östersjöfolk som ännu aldrig ockuperats av Sovjet eller med Sovjet förbunden stormakt. Men den dagen kommer kanske då också landsflyktiga svenskar får tårar i ögonen, när utländska politiker på svenska hyllar kampen för ett självständigt Sverige . . .

Också efter ESTO 80 har massmedier-

na fortsatt att ibland rapportera om förtryck och frihetskamp på andra sidan Östersjön. Och en del svenska politiker har fortsatt att stödja den baltiska frihetskampen. En av denna tidnings redaktörer, m-riksdagskvinnan Margaretha af Ugglas ställde sålunda våren 1983 den första interpellationen på många år om förtrycket och frihetskampen i våra baltiska grannländer. Därefter har baltiska frågor upprepade gånger tagits upp i den svenska riksdagen.

Moderatledaren Carl Bildt var svensk högtidstalare, när ett par tusen ester i vintaras firade 70-årsdagen av den estniska självständighetsförklaringen. Inför ett fullsatt Stockholms stadshus berättade moderatledaren om hur hans baltiska intresse vuxit fram ur hans tidiga europeiska engagemang.

Bildt påminde om Hitler-Stalin-pakten, som han kallade för "vår tids skamligaste dokument". Denna överenskommelse gjorde enligt moderatledaren "det andra världskriget möjligt genom att ge Hitler fria händer att lägga under sig Polen. Den gav Stalin makten att lägga under sig Estland, Lettland och Litauen och att söka krossa också det fria Finland. Och ofta glöms detta bort: Under två av det andra världskrigets fem år kämpade Sovjetunionen med — alls icke mot! — det hitlertyska barbariet."

Mot denna mörka bakgrund tecknade han den ljusa visionen av "ett Europa med frihet för alla. Drömmen om ett Östersjön som kan bli ett verkligt fredens och frihetens hav. Ty ett lär oss historien åter och åter igen: Att verklig fred förutsätter frihet. Att förtryckets fred alltid är kortvarig, och alltid bäddar för nya konflikter och krig".

Folkpartiledaren Bengt Westerberg har mer än kanske någon annan svensk politiker engagerat sig i baltiska sammanhang under senare år. Redan i sitt första tal som folkpartiledare förklarade han att "ingenting skulle mer gagna en varaktig fred än om kommunistregimen i Sovjetunionen ersattes av en demokratisk regim". I sitt tal vid det estniska självständighetsfirandet i Göteborg i vintras presenterade han ett åttapunktsprogram för att stödja baltiska freds- och frihetskämpar samt för att bygga ut förbindelserna mellan Sverige och Estland. Några av punkterna var för övrigt samma som Gunnar Hökmark tagit upp i en riksdagsmotion och som senare föranledde ett socialdemokratiskt utfall under den senaste utrikesdebatten (se nedan).

För det första föreslog folkpartiledaren att Sveriges Radio inom ramen för sina utlandssändningar ska sända nyheter och annan information också på våra baltiska grannspråk estniska, lettiska och litauiska.

För det andra vore det välkommet om de ekonomiska förbindelserna mellan Baltikum och Sverige förstärktes, särskilt nu när man i Estland, Lettland och Litauen har fått bilda egna utrikeshandelsorganisationer.

För det tredje vore det bra om kommunikationerna mellan Sverige och Baltikum byggdes ut genom direkta flyg- och fartygsförbindelser.

För det fjärde borde det införas automatisk teletrafik mellan Sverige och Baltikum lika väl som mellan Sverige och mer fjärran länder och världsdelar.

För det femte borde det övervägas att inrätta svenska konsulat i de baltiska huvudstäderna för att underlätta olika for-

mer av kontakter — ekonomiska, kulturella, idrottsliga och turistiska.

För det sjätte bör vi från svensk sida fortsätta att vädja till sovjetregeringen att respektera Helsingfors-avtalets löften om återförening av splittrade familjer.

För det sjunde bör de nordiska regeringarna var för sig — eller flera tillsammans — i FN-kommissionen för mänskliga rättigheter arbeta för en granskning av situationen i de baltiska republikerna när det gäller brott mot de mänskliga rättigheterna och den nationella självbestämman-

Det sker en systematisk och tvångsmässig förryskning som hotar de baltiska folkens nationella fortbestånd.

derätten. Därigenom skulle vi också leva upp till den resolution som ett enigt Europaråd antog i fjor och som den svenska delegationen stödde.

För det åttonde kan vi — likaså i enlighet med Europarådets rekommendation till sina medlemsregeringar — ta upp den baltiska frågan under den europeiska Helsingforskonferensens uppföljningsmöten

Sammanfattningsvis förklarade Bengt Westerberg än en gång:

— Lika väl som många ester,letter och litauer lär se Sverige som ett Grannland med stort G, lika väl bör den nordiska solidariteten omfatta också våra baltiska grannfolk. Baltikums sak är också vår!

Rävsax

Den svenska socialdemokratin har dock hamnat i en rävsax i den baltiska frågan. Å

ena sidan ställde Olof Palme som sagt upp på Estlands självständighetsdag i februari 1980 och krävde "nationellt oberoende" åt Estland, Lettland och Litauen. Därför kunde han och andra socialdemokrater knappast kritisera dem som därefter krävt både mänskliga och nationella rättigheter åt våra baltiska grannfolk.

Å andra sidan ville Olof Palme inte "reta ryssarna", eller snarare störa sovjetledningen, genom att säga vad han egentligen tyckte i den baltiska frågan. Därför fanns det fog för folkpartiledaren Bengt Westerbergs fråga i förra valrörelsen. När, frågade folkpartiledaren, skulle Olof Palme som förr så frimodigt fördömde "dessa satans mördare" på olika håll i världen, våga tala i klartext också om "dessa satans koloniserare" alldeles på andra sidan Östersjön? Vilken partiledare ställer motsvarande fråga till den socialdemokratiska stats- eller utrikesministern under årets valrörelse?

Den socialdemokratiska klivenheten visades även i samband med den internationellt mycket uppmärksammade Baltiska freds- och frihetskryssningen härom året. Medan folkpartiet ställde upp med sin första vice ordförande samt moderaterna och centern med var sin riksdagsman, lyste socialdemokraterna helt med sin frånvaro. Medan Folkpartiets Ungdomsförbund ställde upp med sin ordförande och förbundssekreterare och Moderata Ungdomsförbundet med en styrelsemedlem, kom ingen från Socialdemokratiska Ungdomsförbundet.

När frihetskryssningen avslutades med ett opinionsmöte i Stockholm, höll både Bengt Westerberg och Margaretha af Ugglas uppskattade anföranden. Den massmediala uppmärksamheten hade vid

det här laget blivit så stor att socialdemokraterna såg sig föranledda att åtminstone ställa upp med sin internationelle sekreterare. Denne citerade partisekreteraren Bo Toresson som förklarar att de *mänskliga* rättigheterna kränks i Baltikum. I själva verket kränks också de *nationella* rättigheterna. Dels genom den sovjetiska ockupationen i sig som strider mot principen om nationell självbestämmanderätt (som fastlagts i internationella överenskommelser från FN-stadgan till Helsingforsavtalet), dels genom den systematiska och tvångsmässiga förryskningen (som hotar de baltiska folkens nationella fortbestånd).

Europarådet – och sedan . . . ?

I januari 1987 antog ett enhälligt Europaråd en resolution till stöd för mänskliga och nationella rättigheter i Baltikum. En moderat, Anders Björck, hörde till initiativtagarna och en annan moderat, återigen Margaretha af Ugglas, talade för den svenska delegationens räkning i rådsförsamlingen. Också en svensk socialdemokrat, Kurt Hugosson, gjorde en aktiv insats för att genomdriva Europarådets baltiska resolution.

Men under utrikesdebatten i den svenska riksdagen ett par månader senare var allt tillbaka vid den gamla ordningen. Talare efter talare, med utrikesministern i spetsen, fördömde – med rätta – de amerikanska åtgärderna mot Nicaragua, våldet i södra Libanon och den israeliska ockupationen av arabiska områden, det fascistoida förtrycket i Chile, de marockanska övergreppen mot det västsahariska folket, den turkiska folkmordspoliti-

ken mot kurderna och förstås rasförtrycket i Sydafrika.

En ledande folkpartist påstod t o m att det sydafrikanska förtrycket är unikt eftersom det pågått i flera årtionden. Det måste ha varit intressant att höra för t ex litauern Balys Gajauskas som tillbringat 35 år i sovjetiska fängelser och läger. Senast dömdes han till 15 års frihetsstraff för att han hjälpt andra politiska fångar samt spritt Alexander Solsjenitsyns storverk om "Gulagarkipelagen" på litauiska.

En enda talare under 1987 års utrikesdebatt, m-riksdagsmannen Per-Olof Strindberg, noterade att det faktiskt finns förtryck på närmare håll än i Sydafrika och att detta förtryck pågått ännu längre. Men inte en enda folkpartist, centerpartist, socialdemokrat eller kommunist fann det värt att ägna ens en bisats åt våra ockuperade grannfolk under denna debatt.

Under den senaste utrikesdebatten blev det än värre. Socialdemokraternas säkerhetspolitiske talesman, Sture Ericson, gick till överraskande angrepp mot sin kollega i riksdagens utrikesutskott, m-riksdagsmannen Gunnar Hökmark. Denne hade i en utmärkt riksdagsmotion och i en cirkulärartikel i några konservativa och liberala landsortstidningar argumenterat för utbyggda förbindelser mellan Sverige och Baltikum samt för svenskt stöd åt den baltiska frihetskampen. Det var en artikel, som varje övertygad demokrat borde kunnat instämma i.

Men enligt socialdemokraternas säkerhetspolitiske talesman vore det "betänkligt om sådana utrikespolitiska stolligheter spreds utanför extremmoderatens krets". Att stödja baltiska frihetssträvanden är enligt honom "ingenting annat än

tokigheter som man naturligtvis odlar på den extremmoderata kanten för att det möjligen skall ge en del exilbaltiska röster i höstens val”.

Ericson stämplade vidare Carl Bildt som en utrikespolitisk ”aktivist” och Gunnar Hökmark som ”en ännu äventyrligare aktivist”. Allt detta för att den senare pläderat för svenskt stöd åt den baltiska frihetskampen inom de ramar som Europarådet och den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen dragit upp. Hökmark gick inte längre än Olof Palme i sitt ovannämnda tal på den estniska självständighetsdagen — innebar det att även Olof Palme ägnade sig åt ”stolligheter” och ”tokigheter”? Eller vem är egentligen stollen i sammanhanget?

Herr Ericson hoppades — grundlöst — att andra moderater inte skulle ställa sig bakom kravet att Sverige bli vid ESK-konferensen i Wien ska ta upp frågan om baltiskt självbestämmande. Alltså precis en av de punkter som ett enhälligt Europaråd ställde sig bakom i fjor. Herr Ericson menar tydligen att svenska politiker i Stockholm ska ta avstånd från det som de sagt i Strasbourg. Finns det fler frågor där vi i så fall skall tala med dubbla tungor — en utomlands och en annan i vårt eget land? Tänker herr Ericson på socialdemokraternas agerande i frågor om vapenexport...?

Folkpartisten Hadar Cars frågade i våras utrikesminister Sten Andersson vilka åtgärder regeringen tänker vidta med anledning av Europarådets uppmaning. Utrikesministern förklarade att Sverige aldrig kommer att godta kränkningar av de *mänskliga* rättigheterna var de än förekommer, men *nationell* självbestämmanderätt för våra grannfolk kommer den

svenska regeringen inte att arbeta för.

Det var hederligt svarat, men ganska trist eller rent upprörande för den som inte måste reagera realpolitiskt. Det ger vatten på kvarn åt dem som anser, att Sveriges regering är frimodigare när det gäller att fördöma förtryck i fjärran länder än supermaktsövergrepp i vår närhet. Det kan dessutom tolkas som om Sverige under Ingvar Carlsson tagit ett steg tillbaka jämfört med Olof Palmes ovannämnda tal.

Visst kan man förstå om Olof Palme kände starkare för våra baltiska grannfolk än vad Ingvar Carlsson och Sten Andersson kanske gör. Palmes egen mor kom ju från Lettland, där han själv tillbringade sin barndoms somrar. Men om socialdemokraterna inte längre känner för den baltiska frihetskampen, borde de också ha ändrat sitt slagord på 1 maj.

Det som hittills har lytt: ”Alla folks frihet, hela världens fred”. I framtiden får de väl nöja sig med att demonstrera för ”De flesta folks frihet, dock inte våra närmaste grannfolks — esternas, letternas och litauernas”. Är det verkligen vad svenska folket vill? Är det ens vad socialdemokraterna innerst inne vill?

Vänsterpartiet opportunisterna

Vänsterpartiet kommunisterna kan dock inte anklagas för att ha tagit några steg tillbaka under senare tid. De har nämligen aldrig visat framfötterna i den baltiska frågan — inte sedan partiet stödde Stalins och Hitlers ockupationspolitik. Vpk:s fullständiga ointresse för den baltiska frihetskampen är på sätt och vis följdriktigt.

Partiet och dess föregångare har nästan alltid visat förståelse, när Sovjet och dess

allierade invaderat sina grannländer — alltifrån vinterkriget mot Finland och införlivandet av Baltikum till våra dagars ockupation av Afghanistan och fortsatta förtryck av Östeuropa. Men vilket förtroende förtjänar vpk som ett nationellt och demokratiskt pålitligt parti, när man inte ens är beredd att kräva mänskliga och nationella rättigheter för våra närmaste grannfolk på andra sidan Östersjön?

Någon eller några partiledare kunde väl i årets svenska valrörelse uppmana vpk att på allvar göra upp med sitt eget, rent ryska förflutna, framför allt nu när man äntligen börjar göra det i Sovjet? För alla de snälla och oförargliga människor i barnomsorgen, vården och andra delar av den offentliga sektorn som i dag utgör hu-

vuddelen av det forna arbetarpartiets väljare borde det vara nyttigt att tvingas tänka igenom, varför det gått så snett varje gång kommunismen tagit det ödesdigra steget från teori till praktik, från opposition till makt.

Hur många av dagens vpk-sympatiserande förskollärare, vårdbiträden, skådespelare osv har en aning om att svenska kommunister på Stalins order försvarade t o m Hitlers ockupationer av våra grannländer Danmark och Norge och folkmorden i Estland, Lettland och Litauen? Finns det t o m historiska förklaringar från denna den grävsta principlöshetens och omoralens tid till att vänsterpartiet kommunisterna i dag blivit "vänsterpartiet opportunisterna"?